

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТУ ПРОГРАМ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЕКОНОМІСТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті досліджується зміст практичної підготовки фахівця зі спеціальності «Економіка підприємства». Автор наголошує, що зміст практичної підготовки економістів має суттєві недоліки, які не дозволяють сформулювати у майбутнього фахівця ключові компетенції професійної діяльності. Напрямом вдосконалення практичної підготовки пропонується структурування практик, яка сприятиме більш послідовній практичній орієнтації професійної діяльності економістів.

Ключові слова: наскрізна програма практик, навчальна, виробнича, переддипломна практика.

В статье исследуется содержание практической подготовки специалиста специальности «Экономика предприятия». Автор делает акцент на недостатках практической подготовки, которые не позволяют сформировать у будущего специалиста ключевые компетенции профессиональной деятельности. Направлением усовершенствования практической подготовки предлагается структуризация практик, которая будет способствовать более последовательной практической ориентации профессиональной деятельности.

Ключевые слова: сквозная программа практик, учебная, производственная преддипломная практика.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток України у ХХІ столітті, як незалежної європейської держави зумовлений значними соціально-економічними, освітніми й культурними змінами. Наша держава вже зробила великий крок щодо інтеграції вищої школи України у світовий освітній простір, модернізація національної освіти на засадах Болонського процесу задекларовані в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній програмі Освіта («Україна ХХІ століття») та інших державних документах.

Разом з тим, на сьогодні склалася певна невідповідність між значимістю практичної підготовки студентів як базової ціннісної орієнтації фахівця й рівнем теоретико-методологічної розробленості проблем розвитку практичної підготовки як умови удосконалення якості професійної підготовки майбутніх фахівців. Ми спостерігаємо ситуацію, коли дипломований випускник вищої школи має необхідний обсяг знань за відсутності вмінь їх використовувати й поповнювати тому виникає необхідність дослідження змісту практичної підготовки економіста та визначення напрямів її вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про актуальність проблеми свідчить значна кількість наукових робіт з питань удосконалення процесу підготовки фахівців економічного профілю. Із

грунтовних досліджень, присвячених організаційним аспектам проходження практики, слід відзначити зокрема праці А. Пантелеймонова [7], у якій детально розкривалася суть та методологія проведення виробничих практик; М. Карпицької й Т. Сорокіної [3], які викладають методику організації й проведення виробничої практики студентів економічних спеціальностей, розкривають вимоги до планування, організації, проведення практики, ведення документації, обліку й звітності. Вдосконалення форм та методів практичної підготовки засобами використання інформаційних технологій розглядають Н. Болубаш [1], М. Коваль [4], О. Матвієнко [6], І. Федоренко [9], Голев А. [1] та інші.

Мета статті: на основі аналізу наукових джерел, нормативної документації щодо забезпечення підготовки фахівців зі спеціальності «Економіка підприємства» дослідити зміст практичного навчання і визначити напрями його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. М. Бойко зазначає, що практична підготовка завжди була однією з найважливіших у професійному становленні фахівця, визначала вміння застосовувати теоретичні знання і, врешті-решт, суттєво впливала на його долю як фахівця на виробництві.

Практика – один із самих ресурсомістких і інтегральних за формою й

суттю видів навчання. Це підкреслює й відображає важливу складову освітньої стратегії вищої освіти – забезпечення цілісності й нерозривності теоретичного навчання й практичної професійної підготовки майбутніх фахівців [8, с.29].

Але, на наш погляд, практика, це не лише закріплення студентами отриманих при навчанні знань, але й розвиток зв'язків з підприємствами, коли вищий навчальний заклад не відривається від реального життя, потреб фірм і роботодавців, а в своїй навчальній й науковій діяльності спільно вирішує проблеми, які постають перед суспільством, економікою й взаємодіючими між собою організаціями. Поки ж цей аспект не одержує належної уваги.

Зупинимося на сучасних аспектах організації вищими навчальними закладами системи практик студентів економічного профілю. В усіх досліджуваних нами вищих навчальних закладах система практик майбутніх економістів має свою специфіку, обумовлену як пильною увагою керівництва навчальних закладів до практичної підготовки студентів, так і специфікою конкретного вищого навчального закладу.

Зауважимо, що найчастіше вищі навчальні заклади пропонують своїм студентам комплекс практик, який включає: навчально-комп'ютерну, виробничу та переддипломну, тим не менше, деякі навчальні заклади обирають і інші системи практичної підготовки студентів.

Проаналізуємо більш докладно систему практик декотрих навчальних закладів затверджених ВНЗ на 2012-2013 навчальний рік.

У Наскрізній програмі практик Ізмаїльського інституту водного транспорту визначається наступний їх перелік та тривалість:

1. Навчальна практика – 2 курс, 4 семестр (108 годин);

2. Виробнича практика – 4 курс, 8 семестр (216 годин).

3. Переддипломна практика – 5 курс, 10 семестр (540 годин).

Досить нетрадиційно система практик представлена в Наскрізній програмі практик Ізмаїльського державного гуманітарного університету – усі види практик бакалаврів мають статус навчальних, хоча «навчальна за

фахом за структурою та завданнями повністю відповідає звичайній виробничій практиці. Отже, система практик, яку проходять студенти економічного профілю Ізмаїльського державного гуманітарного університету складається з наступних видів:

1. Ознайомча за фахом – 1 курс, 1 семестр (54 години).

2. Навчально-комп'ютерна – 2 курс, 4 семестр (54 години).

3. Навчально-економічна – 3 курс, 6 семестр (108 годин).

4. Навчальна за фахом – 4 курс, 8 семестр (162 години).

5. Переддипломна – 5 курс, 9 семестр (162 години).

Особливістю системи практик Національного Університету біоресурсів і природокористування України є велика кількість навчальних практик, спрямованих на ознайомлення студентів із специфікою функціонування аграрно-промислових підприємств. Так університет пропонує наступну систему практик:

1. Навчальні практики: Технологія виробництва продукції рослинництва – 1 курс, 1 семестр, (72 години); Механізація виробничих процесів у рослинництві – 1 курс, 1 семестр, (72 години); Землеробство, ґрунтознавство – 1 курс, 2 семестр, (72 години); Технологія виробництва продукції тваринництва – 1 курс, 2 семестр (72 години); Технологія і стандартизація переробки та зберігання сільськогосподарської продукції – 2 курс, 4 семестр (72 години), Інформатика – 2 курс, 4 семестр (216 годин), Бази даних і СУБД – 3 курс, 6 семестр (144 години).

2. Виробнича практика: Економіка сільського господарства – 3 курс, 6 семестр (240 годин);

3. Виробничі практики магістрів: Згідно вибраної магістерської програми – 1 семестр магістерської підготовки (288 годин); Переддипломна практика – 2 семестр магістерської підготовки (144 години).

Однак, при наявній відповідності запропонованих систем практик соціальному замовленню на фахівців економічного профілю, ми можемо навіть при вивченні програм практик визначити деякі недоліки цих методичних розробок та організації практичної підготовки.

Питання педагогіки

Як ми бачимо, два із досліджуваних нами навчальних закладів ввели навчальні практики, які мали б на меті ознайомити студентів із майбутньою професійною діяльністю.

Маємо наголосити на тому, що навчальні практики Національного Університету біоресурсів і природокористування України досить обґрунтовано вписуються у навчальний процес:

- по-перше, відбиваючи специфіку майбутньої професійної діяльності студентів у сфері агропромислового комплексу;

- по-друге, практики проводяться після вивчення відповідної теоретичної дисципліни, що сприяє формуванню на базі отриманих теоретичних знань практичних навичок, та у свою чергу формування окремих компетенцій у сфері аграрного виробництва;

- по-третє, специфіка дисциплін, що вивчаються полягає в неможливості належного вироблення практичних навичок завдяки семінарським та практичним заняттям (аудиторним), тому і обумовлюється така значна кількість необхідних навчальних практик.

Навчальна практика, запропонована Ізмаїльським державним гуманітарним університетом носить назву ознайомчої та має на меті:

- ознайомлення з різними об'єктами економічної діяльності (заводами, фабриками, підприємствами різної форми власності), видами та особливостями виготовлення продукції або надання послуг на цих підприємствах;

- професіями, пов'язаними з сферою професійної економічної діяльності, аудита, податкових розрахунків та управління;

- усвідомлення правильності професійного вибору та забезпечення умов для професійної адаптації студентів;

- виховання прагнення у студентів здобувати і постійно вдосконалювати знання і вміння для реалізації професійного вибору.

У робочій програмі ознайомчої практики зазначається, що досягнення мети практики відбувається у процесі виконання практикантами завдань:

- 1) ознайомлення із специфікою діяльності робітників економічної діяльності;

- 2) формування вмінь проводити аналіз процесу виробництва на підприємствах різної форми власності;

- 3) формування творчого підходу до виявлення можливих шляхів удосконалення процесу виробництва;

- 4) виховання у студентів любові до обраної професії, прагнення до постійного професійного розвитку.

Проте, ми вважаємо, що друге з поставлених завдань практики може виявитися для студентів занадто тяжким. Ознайомча практика проводиться після першого семестру, протягом якого студенти вивчають такі дисципліни як: іноземна мова, психологія та педагогіка, політична економія, історія економіки та економічної думки, математика, економічна інформатика, безпека життєдіяльності, регіональна економіка. На наш погляд, вивчення лише даного переліку дисциплін не надасть студентам потрібних знань та вмінь для проведення самостійної аналітичної роботи щодо виробничої діяльності підприємства. Подолати цю невідповідність можна шляхом переміщення проходження ознайомчої практики з першого на другий семестри, коли студенти вже вивчають такі дисципліни як мікроекономіка та менеджмент і набувають більше вмінь та навичок аналізу діяльності підприємства.

Загальним же недоліком навчальних практик в інших вищих навчальних закладах є відбиття та дублювання навчального процесу практичних та семінарських занять – вирішення практичних задач, розбір кейсів і т.п., що не носять комплексного характеру та не сприяють належному рівню практико-зорієнтованості навчального процесу.

Комп'ютерна практика присутня, як ми бачили, в усіх досліджуваних нами програмах.

Так, метою навчальної практики на персональному комп'ютері Ізмаїльського інституту водного транспорту визначено: «поглиблення і зміцнювання знань, набутих у процесі навчання по курсу і придбання необхідних навичок для роботи на персональному комп'ютері будь-якого типу».

Натомість комп'ютерна практика економістів повинна передбачати поглиблення навичок економічної діяльності з використанням комп'ютерної техніки.

Основними завданнями комп'ютерної практики Наскрізною програмою практик Ізмаїльського державного гуманітарного університету визначені: виконання практичних завдань по обробці текстової, числової, графічної інформації, користуючись графічною операційною системою MS Windows, текстовим процесором MS Word, табличним процесором MS Excel, системами обробки баз даних; вміти обмінюватися інформацією при роботі в локальній мережі, шукати необхідну інформацію у пошуковій системі Internet; засвоїти процедури обробки економічної інформації за допомогою спеціалізованих програм «1С:Підприємство», «1С:Склад», «1С:Зарплата».

Судячи з завдань практики – вона повинна відповідати сучасним вимогам до володіння майбутнім економістом інформаційними засобами та комп'ютерною технікою для ефективного здійснення професійної діяльності.

Однак, робоча програма передбачає проведення практики на базі підприємства, індивідуальні завдання та критерії оцінки керівником практики від підприємства розраховані лише на першу частину визначених завдань. До того ж, якщо взяти до уваги тижневий термін проходження практики маємо визначити, що задекларовані завдання практики по її проходженню студентами досягнуті не будуть.

Комп'ютерна практика студентів Національного Університету біоресурсів складається з двох окремих практик, одна з яких поглиблює навички володіння комп'ютерною технікою та користування програмним забезпеченням, друга – повністю присвячена формуванню навичок роботи з базами даних. Перша складається з вивчення таких тем: апаратне (HardWare) забезпечення сучасного комп'ютера; програмне (SoftWare) забезпечення сучасного комп'ютера; операційна система Windows; сервісні програми; засоби обробки тексту - текстовий процесор WORD; засоби обробки таблиць - табличний процесор Excel; створення графічних об'єктів, презентацій; комп'ютерні мережі. Друга передбачає роботу із створення, редагування та виконання об'єктів файлової бази даних та на цій основі проведення

аналізу господарської діяльності сільськогосподарських підприємств України.

Такий розподіл практик обґрунтований, адже специфіка сільськогосподарських підприємств передбачає значні обсяги інформації, тому поглиблене вивчення баз даних із практичним їх застосуванням до майбутньої професійної діяльності – важливий крок у становленні майбутнього фахівця.

Проте, основним недоліком усіх розглянутих практик вважаємо недодержання наступності у системі «середня школа – вищий навчальний заклад». Сьогодні у всіх середніх закладах школярі вивчають інформатику і вже при зарахуванні до вищого навчального закладу мають основні навички користування комп'ютером. До того ж практичні та семінарські заняття з інформатики мають повністю забезпечити формування навичок користування основним пакетом програм. На наше переконання комп'ютерна практика студентів економічного профілю має вдосконалювати вміння обробки економічної інформації за допомогою табличного процесору Excel та базуватися саме на вивченні спеціалізованого програмного забезпечення («1С:Підприємство», «1С:Склад», «1С:Зарплата» та ін.).

Проте, у деяких вищих навчальних закладах існує інша проблема - належне забезпечення проходження студентами комп'ютерної практики. В епоху стрімкого розвитку інформаційних технологій більшість навчальних закладів ні фізично ні фінансово не може забезпечити належні умови проходження комп'ютерних практик. Як фізичне обладнання так і програмове забезпечення швидко піддаються зносу. Саме тому в декотрих вищих навчальних закладах студенти проходять комп'ютерну практику ще на системах Windows-98, адже ліцензоване програмне забезпечення може собі дозволити не кожен заклад, за морально та фізично застарілим обладнанням. Дана проблема – неспроможність щорічного виділення коштів на модернізацію комп'ютерних лабораторій почасти веде за собою і іншу проблему – застаріле методичне забезпечення проходження практик. Якщо навчальний заклад не може забезпечити використання новітніх інформаційних

технологій, застарівають і методичні розробки до проведення практик, які навіть при належному вивченні та придбанні вмінь, вже не надають тих інформаційних компетенцій, якими б мав володіти фахівець економічного профілю.

Проводячи аналіз практик у вищих навчальних закладах, ми виявили, що декотрі з них, намагаючись дати освіту, відповідну сучасному соціальному замовленню, вводять курси навчальної практики з інформаційних технологій. Однак при всій актуальності інформаційної підготовки майбутніх економістів, методичне забезпечення цих практичних курсів здебільшого не відповідає ні стану інформаційного розвитку суспільства, ні спрямованості на майбутню професійну діяльність.

І це проблема не лише вищих навчальних закладів, аналіз кваліфікаційних характеристик випускників вищої школи різних економічних спеціальностей дозволяє зробити висновок про те, що в них слабо враховані потреби суспільства з погляду володіння випускниками питаннями інформатики в їхній професійній діяльності.

Детальне дослідження навчально-методичної літератури також виявляє недоліки в інформаційній підготовці економістів. Наприклад, В.П. Косарев та Е. А. Мамонтова у навчальному посібнику «Інформатика: Практикум для економістів»[5] пропонують для вивчення стандартні розділи, які підлягають вивченню у базовому курсі інформатики та не носять специфіки майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, можемо виділити наступні характерні недоліки запровадження курсів комп'ютерних практик на економічних спеціальностях:

- застарілість техніки та програмного забезпечення (проведення курсів на платформах Windows 98, MS Office 97-2003);

- відсутність спрямованості практик на майбутню професійну діяльність студентів (вивчення в процесі практики навчального матеріалу, закладеного у базовий курс інформатики – інтернет, презентації і т.д.);

- перебільшене математичне/інформаційне навантаження не обумовлене майбутніми професійними функціями (вирішення суто математичних

завдань, не призначених для аналізу економічних процесів, введення в курси практик основ програмування).

Виробнича практика – невід'ємний компонент практичної підготовки переважно проводиться на 3-4 роках навчання. Досліджувані програми передбачають виконання творчого/індивідуального завдання та складання звітів проходження практик.

Ізмаїльський інститут водного транспорту виділяє на проведення виробничої практики 216 годин, Ізмаїльський державний гуманітарний університет пропонує своїм студентам два види виробничої практики на 3 та 4 курсах – загальним обсягом 270 години: навчально-економічна має на меті формування у студентів самостійних навичок економічно-фінансових розрахунків, навчальна за фахом передбачає більш комплексну управлінську діяльність; Національний Університет біоресурсів і природокористування України – пропонує бакалаврам виробничу практику – Економіка сільського господарства, та, якщо студент має намір отримати ступень магістра – виробничу практику, спрямовану на дослідження обраної для майбутньої магістерської роботи тематики.

Основою виробничої практики, що проводиться на III курсі, є участь студентів в економічних, облікових та технологічних процесах, пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом та його управлінням.

Виробничі практики магістрів проводяться протягом усього періоду їх навчання з урахуванням сезонних аспектів сільськогосподарського виробництва.

Мета і завдання переддипломної практики студентів досліджуваних навчальних закладів майже не відрізняються та полягають у систематизації отриманих теоретичних знань і практичних умінь, завершенні збору, обробки отриманих матеріалів, а також написання та оформлення магістерської дипломної роботи (проекту).

Тим не менше, ми спостерігаємо розходження у термінах проходження переддипломної практики, так Ізмаїльський інститут водного транспорту виділяє 540 годин, Ізмаїльський державний гуманітарний університет – 162 години, Національний

Університет біоресурсів і природокористування України – 144 години. На наш погляд такий розподіл пояснюється проведенням в двох останніх навчальних закладах додаткової виробничої практики, за рахунок проходження якої у студентів вже наявний досить значний матеріал по підприємству та студенти доопрацьовують та добирають матеріали лише з проблематики самого дипломного проекту.

Висновки: Таким чином, незважаючи на постійне вдосконалення освітніх стандартів, значну увагу до практичної підготовки, рівень фахової підготовки випускників вищих навчальних закладів економічного профілю не зовсім відповідає вимогам часу, особливостям розвитку економічного сектору, не забезпечує їх конкурентоспроможності на ринку праці. Зазначений стан економічної освіти зумовлює необхідність подальшого удосконалення її змісту, зокрема змісту практичної підготовки відповідно суспільним і фаховим потребам.

На наше переконання, сьогодні такі зміни повинні здійснюватися у напрямку структуризації практик, яка сприятиме більш послідовній практичній орієнтації професійної діяльності майбутніх економістів та вдосконалення їх організації. Хоча аналіз діяльності досліджуваних вищих навчальних закладів і показав різноманітність практик студентів, в більшості випадків в навчальних планах вищих закладів переважно закріплені лише виробничі практики. На наш погляд, доцільна наступна логічна структура організації практики студентів: 2 курс – навчальна практика з інформаційних технологій; 3 курс – навчально-ознайомча практика; 4 курс – виробнича практика; 5 курс – переддипломна практика. Навчальна практика з інформаційних технологій має на меті формування в студентів здатностей і готовності використовувати придбані при

вивченні інформатики знання, уміння й навички інформаційної діяльності при вирішенні майбутніх професійних завдань.

На цьому етапі відбувається формування професійного рівня інформаційної культури особистості студентів економічного профілю. У процесі проходження навчальної практики з інформаційних технологій здійснюється формування важливої складової майбутньої професійної діяльності – інформаційної компетентності.

Навчально-ознайомча практика передбачає ознайомлення із підприємством – майбутнім об'єктом проходження виробничої практики. При її проходженні студенти вивчають основні структурні підрозділи підприємства, знайомляться з функціями і завданнями економічних відділів, вивчають специфіку вирішуваних ними завдань. Керівник практики (від ВНЗ) навчає студентів виконанню тих чи інших завдань на практичних прикладах цього підприємства, використовуючи економічні показники його діяльності.

Завдяки такій «підготовчій» роботі на виробничу практику студент приходив вже повністю підготовленим для виконання на достатньо високому рівні функцій спеціаліста цього підприємства, він вже знає і розуміє специфіку діяльності підприємства, особливості реалізації покладених на підрозділ завдань. Такий підхід сприяє як більш ефективній практичній підготовці студента до майбутньої професійної діяльності, так і залишає йому достатньо часу для більш якісного виконання індивідуального завдання практики.

У перспективі подальших досліджень планується експериментальне впровадження запропонованої структури практик та оцінка її впливу на формування ключових компетенцій професійної діяльності майбутніх економістів.

Література

1. Болюбаш Н. М. Використання сучасних інформаційних технологій у професійній підготовці економістів // Інформаційні технології і засоби навчання. 2009. №5 (13) // Електронний ресурс - Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
2. Голев А. Г. Педагогическая практика по воспитательной работе : Учебно- метод. пособие Текст. / А. Г. Голев. - Пятигорск : ПГЛУ, 2002. -28 с.

3. Карпицкая, М.Е. Производственная практика студентов экономических специальностей: планирование, организация, проведение : учеб.-метод. пособие / М.Е. Карпицкая, Т.В. Сорокина. – Гродно : ГрГУ, 2008. – 131 с.
4. Коваль М. Електронне дистанційне і комбіноване навчання у Львівських вищих освітніх закладах [Текст] / М. Коваль, Б. Шунович // Педагогіка і психологія професійної освіти: Науково-методичний журнал. – 2006. - № 1. – С. 199-203.
5. Косарев В.П. Информатика: практикум для экономистов / В.П. Косарев, Е.А. Мамонтова – М.: Финансы и статистика, 2009. – 539 с.
6. Матвієнко О.В. Інформаційна культура-основна складова професії менеджерів інформаційних систем // Педагогіка і психологія. – 2001. – №2. – С. 83-89.
7. Пантейлемонов, А.Е. Производственная практика студентов и стажировка молодых специалистов: учеб.-метод. пособие для вузов / А.Е. Пантейлемонов, В.М. Рыжков. – М.: Высш. шк., 1987. – 144 с.
8. Скаун В.А. Преподавание курса «Организация и методика производственного обучения»: Методическое пособие. – М.: Высшая школа, 1984. – 168 с.
9. Федоренко І.В. Особливості практичної підготовки студентів-дефектологів до використання новітніх інформаційних технологій у процесі корекційного навчання // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки. Збірник наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – Випуск 3 (11). – 206 с. – С. 126-128

Yakovenko O. the graduate

STUDING THE CONTENT OF PRACTICAL TRAINING OF ECONOMISTS IN UNIVERSITIES

The article examines the content of practical training in the specialty "Business Economics". It's observed that most universities offer to their students a set of practices that includes: training, computer, industrial and diploma, however, some schools choose other practical training of students.

The author notes that the content of practical training of economists has significant flaws that do not provide future expert professional core competencies. The general lack of educational practices in higher education is determined by reflection and learning process duplication practical seminars - solving practical problems, analysis of cases that are not complex and not conducive to a proper level of practice-orientation of the educational process.

Direction of improving the practical training offered structuring practices that promote more consistent practical orientation of professional economists. In this article we propose the following logical structure organization of students: the 2d course - teaching practice in information technology, the 3d course - teaching and evaluation practices; the 4th course - manufacturing practice, the 5th course - pre-diploma practice.

Keywords: continuous program practices; training, production, pre-diploma practice.